

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ВИМІРИ ІННОВАЦІЙ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СПІЛКА НАУКОВЦІВ УКРАЇНИ

Колективна монографія

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ
ВИМІРИ ІННОВАЦІЙ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

Мукачево – 2025

УДК 330.341.1:001.2:316:330:338.2(02.064)

DOI: <https://doi.org/10.31339/978-617-7495-93-1/352.2025>

Рекомендовано до друку Вченою радою Мукачівського державного університету (протокол №1 від 29 серпня 2025 року)

Рецензенти:

ГАЛУС Олександр – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Заслужений діяч науки і техніки України.

САДОВА Ірина – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету.

ЛІБА Наталія – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування та маркетингу Мукачівського державного університету.

Редакційна колегія:

ШВАРДАК Маріанна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету, голова правління ГО «Спілка науковців України».

ПОПОВИЧ Оксана – доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Мукачівського державного університету.

ІВАНОВА Вікторія – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри дошкільної та спеціальної освіти Мукачівського державного університету.

ДУДАШ Олена – доктор філософії, старший викладач кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету.

M58

Міждисциплінарні виміри інновацій: від теорії до практики соціально-економічного розвитку: колективна монографія / За редакцією М. Швардак, О. Попович, В. Іванова, О. Дудаш. Мукачево: Мукачівський державний університет, Спілка науковців України. 2025. 352 с.

У монографії розглянуто теоретичні та практичні питання інноваційних процесів у контексті сучасного соціально-економічного розвитку. Акцентовано увагу на проблемах цифрової трансформації бізнесу, впровадження соціальних інновацій задля сталого розвитку, а також на широкому спектрі інновацій в освітній галузі – від стратегічного управління закладами до підготовки фахівців та застосування новітніх технологій. Відображено погляди вітчизняних дослідників на вирішення актуальних завдань у сферах економіки, соціальної політики та педагогіки в контексті побудови інноваційного суспільства.

Адресується фахівцям-практикам, науковим і науково-педагогічним працівникам, докторантам, аспірантам та студентам; усім, хто цікавиться актуальними проблемами інноваційного розвитку суспільства.

ISBN 978-617-7495-93-1

© Мукачівський державний університет, 2025
© Спілка науковців України, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА ІННОВАЦІЙ: ІНВЕСТИЦІЇ, РИНКИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БІЗНЕСУ	11
1.1. Трансформація бізнес-моделей компаній в умовах Індустрії 5.0: виклики та перспективи (<i>Оксана Шпатакова</i>)	11
1.2. Development of an Enterprise Development Strategy in an Unstable Market / Розробка стратегії розвитку підприємства в умовах нестабільного ринку (<i>Oleh Kovalchuk, Liliya Farajova / Олег Ковальчук, Лілія Фараджова</i>)	38
1.3. Маркетинг цінності як основа новацій сталого розвитку національної економіки (<i>Інна Дейнега, Михайло Пиртко</i>)	53
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА	66
2.1. Трансформація концепцій регіональної промислової політики в умовах сталого розвитку (<i>Наталія Ліба</i>)	66
2.2. Впровадження соціальних інновацій у політичній сфері як запорука сталого розвитку суспільства (<i>Наталія Горло</i>)	86
2.3. Стратегічне управління закладом освіти на перетині соціо- економічних та освітніх інновацій (<i>Маріанна Швардак, Вероніка Кулакова</i>)	102
2.4. Партнерська взаємодія в закладі дошкільної освіти: нові підходи до роботи з дітьми раннього віку (<i>Оксана Попович, Людмила Ющик</i>)	117

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

DOI: <https://doi.org/10.31339/978-617-7495-93-1/352.2025/66-85>

2.1. Трансформація концепцій регіональної промислової політики в умовах сталого розвитку

Наталія ЛІБА⁶

***Анотація.** Проаналізовано еволюцію теоретичних підходів до формування регіональної промислової політики, що дозволило виявити основні тенденції та зміни у цій сфері. Визначено ключові чинники, які впливають на трансформацію промислової політики в контексті сталого розвитку, підкреслюючи важливість адаптації до сучасних викликів. Оцінено поточний стан реалізації регіональної промислової політики в Україні, ідентифіковано її основні проблеми, що перешкоджають ефективному розвитку. Узагальнено міжнародний досвід інтеграції принципів сталого розвитку в індустріальні політики регіонального рівня, що стало основою для розробки рекомендацій. На цій базі розроблено концептуальну модель трансформації регіональної промислової політики з урахуванням цілей сталого розвитку. Зрештою, сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення стратегічного та інструментального забезпечення регіональної промислової політики для її більшої ефективності та відповідності сучасним вимогам.*

***Ключові слова:** регіональна промислова політика, сталий розвиток, трансформація, теоретичні підходи, концептуальна модель, стратегічне забезпечення, інструментальне забезпечення.*

Вступ. Сучасні виклики глобалізації, зміни клімату, ресурсного виснаження та соціально-економічної нестабільності зумовлюють потребу у переосмисленні традиційних підходів до формування регіональної промислової політики. У цьому контексті особливої актуальності набуває перехід від індустріально орієнтованих моделей до інтегрованих стратегій, заснованих на принципах сталого розвитку. Така трансформація передбачає не лише модернізацію виробничих систем, але й урахування екологічних обмежень, соціальної

⁶ **Наталія ЛІБА** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування та маркетингу, Мукачівський державний університет, м. Мукачеве, Україна.

відповідальності бізнесу та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності регіонів.

Концепції регіональної промислової політики еволюціонують від централізовано-керованих моделей до більш гнучких, децентралізованих підходів, які враховують специфіку територій, потреби місцевих громад та глобальні тренди. Зростає роль інновацій, цифрових технологій, кластерних ініціатив та партнерств між державою, бізнесом і наукою. У центрі уваги – не лише економічне зростання, але й забезпечення екологічної збалансованості, соціальної згуртованості та інституційної спроможності регіонів.

Отже, трансформація концепцій регіональної промислової політики в умовах сталого розвитку вимагає нових методологічних підходів, оновлення інструментарію стратегічного планування та підвищення ефективності механізмів реалізації політики на регіональному рівні.

У сучасних умовах багатовимірних викликів – екологічних, соціально-економічних, геополітичних – промислова політика на регіональному рівні повинна відповідати принципам сталого розвитку. Однак у більшості регіонів досі переважають традиційні індустріальні підходи, орієнтовані переважно на зростання виробництва без належного урахування екологічних, соціальних та інституційних аспектів. Така ситуація стримує можливості довгострокового розвитку, поглиблює дисбаланси між регіонами та знижує ефективність державної регіональної політики. Потреба у трансформації концептуальних засад промислової політики з урахуванням вимог сталого розвитку стає ключовим завданням у процесі модернізації національної економіки та підвищення спроможності регіонів адаптуватися до змін.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та практичних підходів до трансформації концепцій регіональної промислової політики в умовах сталого розвитку, з урахуванням національного контексту та глобальних тенденцій.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати еволюцію теоретичних підходів до формування регіональної промислової політики.
2. Визначити ключові чинники, що впливають на трансформацію промислової політики в умовах сталого розвитку.
3. Оцінити сучасний стан реалізації регіональної промислової політики в Україні та ідентифікувати її основні проблеми.
4. Узагальнити міжнародний досвід інтеграції принципів сталого розвитку в індустріальні політики регіонального рівня.
5. Розробити концептуальну модель трансформації регіональної промислової політики з урахуванням цілей сталого розвитку.
6. Сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення стратегічного та інструментального забезпечення регіональної промислової політики.

Ключові чинники трансформації промислової політики в умовах сталого розвитку:

1. Глобальні екологічні виклики та зобов'язання: посилення міжнародних кліматичних угод (Паризька угода, Європейський зелений курс); необхідність декарбонізації промисловості та зниження викидів парникових газів; впровадження принципів циркулярної економіки.
2. Економічна структурна перебудова: перехід від сировинно-орієнтованої до інноваційно-орієнтованої економіки; зростання значущості високотехнологічних та екологічно чистих виробництв; зміни у глобальних ланцюгах доданої вартості.
3. Цифрова трансформація: індустрія 4.0 як драйвер модернізації виробничих процесів; автоматизація, роботизація, штучний інтелект і великі дані; необхідність цифрової інфраструктури та цифрових навичок на регіональному рівні.

4. Соціальні чинники: запит суспільства на справедливий перехід (just transition); необхідність створення «зелених» робочих місць та перепідготовки кадрів; підвищення соціальної відповідальності підприємств.

5. Інституційно-нормативні зміни: децентралізація та посилення ролі регіонів у формуванні політики; впровадження нових механізмів стратегічного планування (смайт-спеціалізація, регіональні стратегії розвитку); підвищення вимог до прозорості, підзвітності та участі стейкхолдерів.

6. Фінансово-інвестиційні стимули: зростання обсягів фінансування «зелених» технологій з боку міжнародних фінансових інституцій; розвиток інструментів зеленого кредитування, екологічного оподаткування, субсидій на екоінновації; підвищення інвестиційної привабливості регіонів, орієнтованих на сталість.

7. Військово-політичні виклики (для України): руйнування інфраструктури, релокація підприємств, потреба у відновленні промислового потенціалу; переорієнтація на європейські стандарти, інтеграція до системи ЄС; безпекові аспекти розміщення та розвитку промислових об'єктів.

Ці чинники діють у взаємозв'язку та формують нові контури регіональної промислової політики, орієнтованої на досягнення балансу між економічною ефективністю, екологічною безпекою та соціальною стійкістю.

Ось академічна структура оцінки стану реалізації регіональної промислової політики в Україні й ідентифікації ключових проблем (див. табл. 2.1):

1. Децентралізація та регіональне планування.

За 2014–2023 роки активізовано процеси децентралізації, що відкрили можливості для формування місцевих стратегій нового рівня та інтеграції до європейських норм.

2. Інфраструктурні виклики.

Внаслідок війни промислова інфраструктура багатьох регіонів – зокрема Луганської та Донецької областей – зазнала значних руйнувань: знос основних фондів сягає 50–70 %, понад 30 % об'єктів зруйновано.

3. Інноваційне відставання.

Промисловість України досі орієнтується переважно на важку, сировинну модель із глибокою структурною застарілістю. Частка високотехнологічних секторів залишається незначною (~5 %).

4. Регулярні регіональні дисбаланси.

Валовий регіональний продукт демонструє значну нерівність: Київ та індустріальні центри показують стабільне зростання, тоді як слабші регіони залишаються відстаючими, що свідчить про політику «донор-реципієнт».

Таблиця 2.1

Академічна структура оцінки стану реалізації регіональної промислової політики в Україні та ідентифікація ключових проблем

№	Критерій оцінки ста-ну реалізації регіональної промислової політики (Академічна структура)	Основні показники / Аспекти оцінки	Ключові проблеми, що ідентифікуються в рамках цього напрямку
1.	Законодавчо-нормативне інституційне забезпечення та	- Наявність та якість регіональних промислових програм та стратегій. - Ступінь імплементації національного законодавства у регіональній практиці. - Ефективність діяльності регіональних органів управління промисловістю.	- Недосконалість та нестабільність нормативно-правової бази. - Неефективність державного управління (неузгодженість дій, дублювання функцій).
2.	Фінансово-інвестиційна привабливість та ресурсне забезпечення	- Обсяг прямих іноземних та внутрішніх інвестицій у промисловість регіону. - Доступність кредитних ресурсів для промислових підприємств. - Ефективність використання бюджетних коштів, спрямованих на підтримку промисловості.	- Обмежений доступ до фінансових ресурсів. - Низька інвестиційна привабливість.
3.	Виробничо-технологічний потенціал та інноваційна активність	- Рівень технологічного оновлення промислових підприємств. - Кількість впроваджених інновацій та модернізованих виробництв. - Наявність та ефективність інноваційної інфраструктури (технопарки, бізнес-інкубатори).	- Низький рівень інноваційної активності. - Технологічне відставання.
4.	Кадрове забезпечення та ринок праці	- Рівень зайнятості у промисловості. - Наявність та якість кваліфікованих робітничих та інженерних кадрів. - Відповідність системи професійної освіти потребам регіональної промисловості.	- Дефіцит кваліфікованих кадрів. - Невідповідність системи освіти потребам ринку праці.

5.	Інфраструктурне забезпечення промисловості	- Стан транспортної інфраструктури (дороги, залізниця, логістичні центри). - Надійність та доступність енергетичної інфраструктури. - Розвиток комунікаційних мереж та водопостачання.	- Застаріла або недостатньо розвинена інфраструктура. - Висока енергоємність виробництва.
6.	Зовнішньоекономічна діяльність та ринки збуту	- Обсяг експорту та імпорту промислової продукції регіону. - Диверсифікація ринків збуту. - Конкурентоспроможність регіональної промислової продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.	- Обмеженість внутрішнього та зовнішнього ринків збуту. - Висока конкуренція.
7.	Екологічна та соціальна відповідальність	- Рівень дотримання екологічних стандартів промисловими підприємствами. - Обсяг викидів шкідливих речовин. - Соціальна відповідальність бізнесу перед громадою.	- Забруднення навколишнього середовища. - Недостатнє впровадження екологічно чистих технологій.
8.	Адміністративні бар'єри та регуляторне середовище	- Складність та тривалість дозвільних процедур. - Рівень корупції та бюрократичного тиску. - Ефективність діалогу між владою та бізнесом.	- Надмірний бюрократичний тиск. - Складність отримання дозволів, ліцензій, тривалість погоджень.

Необхідно створення моделі регіонального індустріального агентства, яке координує регіональні стратегії, збирає статистику, оцінює та інтегрує їх з європейськими стандартами.

Пріоритизація інфраструктурного відновлення – модернізація логістики, транспорту, енерго- та ІТ-мереж.

Сприяння неоіндустріалізації через підтримку високотехнологічних і зелених секторів із залученням міжнародного досвіду.

Відновлення людського капіталу – програми перепідготовки, стимулювання праці в регіонах, створення «зеленої» зайнятості.

Гармонізація регуляторного середовища – оновлення законодавства, чіткі повноваження регіонів, прозорості.

Такий аналіз окреслює поточний стан та основні бар'єри в реалізації регіональної промислової політики в Україні. На основі нього можлива розробка концептуальних моделей оновлення та вдосконалення політики.

Міжнародний досвід інтеграції сталості в регіональну індустріальну політику:

1. Європейський Союз: зелена трансформація та «just transition».

У рамках Європейського зеленого курсу був створений Just Transition Mechanism, який мобілізує приблизно 100 млрд € (2021–2027) для підтримки регіонів, що залежать від вуглецевих галузей, через гранти, інвестиції та кредити для диверсифікації економіки, перепідготовки кадрів та розвитку соціальної інфраструктури.

Крім того, активне впровадження екологічної індустріальної політики у ЄС підтримує розвиток інновацій, регулювання викидів і модернізацію промислових кластерів .

2. Екоіндустріальні парки: приклад Калунборга, Данія.

Kalundborg Eco-Industrial Park – еталон індустріального симбіозу: обмін теплом, водою, побічними продуктами між потужностями, що забезпечує економію ресурсів, скорочення викидів і підвищення ефективності .

Подібні ініціативи були реалізовані й в Канаді, США та Азії, зокрема у Burnside Park (Галіфакс), TaigaNova (Альберта), та Hinton (Альберта).

3. Китай: регіональні еко-міста та індустріальні зони.

Caofeidian Eco-City побудована як демонстраційний проєкт циркулярної економіки: повторне використання тепла, води та відходів у важкій індустрії, агломерації виробництва та екологічного благоустрою території.

У регіонах, як-от Хуайхуа (провінція Хунань), застосована стратегія інтегрованого проєктування розвитку регіональних кластерів із залученням місцевих ресурсів та стейкхолдерів.

4. США: місцевий підхід і «Bidenomics».

Програми індустріалізації на місцевому рівні – IRA, CHIPS Act, Build Back Better Regional Challenge – стимулюють розвиток місцевих індустрій через податкові стимули, дослідницьку підтримку, інфраструктурні інвестиції та партнерство між владою та бізнесом.

Такий підхід передбачає place-based industrial policy, що враховує специфіку регіонів і забезпечує збалансований та інклюзивний розвиток.

5. Центральна та Східна Європа: батареї й мікроелектроніка.

Польща, Чехія та Угорщина сфокусувалися на стратегічних технологіях-виробництві акумуляторів, напівпровідників – у тісній координації з ЄС, що сприяє розвитку високотехнологічного виробництва й створенню кластерів .

Ключові підходи, апробовані глобально представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Ключові глобально апробовані підходи до реалізації промислової політики

Підхід	Опис
Публічно-приватне партнерство	Спільні інвестиції, управління еко-парками та кластерами (Калунборг, Китай)
Фінансові інструменти	Зелений фонд, субсидії, кредити, сек'юритизація «зелених» проектів (ЄС, США)
Регуляторна когортність	Інтеграція екологічних стандартів до всіх рівнів політики згідно з Амстердамським договором
Симбіоз ресурсів	Індустріальні парки, що мінімізують відходи і споживання ресурсів завдяки кооперації підприємств
Цифрові та дизайн-центровані підходи	Планування на основі аналізу даних, дизайн-кластери у Китаї
Місцевий розвиток та диференційовані програми	«Place-based» політика в США, «Territorial Just Transition Plans» в ЄС

Міжнародна практика демонструє, що успішна інтеграція сталого розвитку в регіональну індустріальну політику можливе лише завдяки: чіткій регуляторній основі; скоординованому фінансовому механізму; активній участі приватного бізнесу й місцевих громад; адаптації до специфіки регіону; використанню інноваційних технологій та підходів до планування.

Для України ці моделі можуть стати фундаментом при розробці власної концептуальної моделі, що поєднуватиме екологічну, соціальну та економічну стійкість у регіональному промисловому розвитку.

Для забезпечення стабільного розвитку промисловості в регіоні необхідно розробити ефективний механізм і обґрунтувати інструменти регіональної

промислової політики. Це слід робити, спираючись на вже існуючі концепції регіонального розвитку.

Теорії та концепції регіональної промислової політики завжди формуються в контексті ширших концепцій регіонального розвитку. Їх ключові елементи визначаються та коригуються залежно від того, які зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні) фактори є найбільш впливовими в певний момент часу.

Аналіз еволюції та основних складових існуючих теорій і концепцій регіонального розвитку, з урахуванням сучасних економічних тенденцій, дозволяє обґрунтувати підходи, механізми та інструменти для розвитку промислового комплексу регіонів України на нинішньому етапі.

Західна економічна наука розробила різноманітні динамічні та просторові теорії розвитку економіки регіонів або їх окремих секторів. Більшість динамічних теорій ґрунтується на положеннях класичної, неокейнсіанської, інституціональної та монетарної економічних шкіл, а також на моделях економічного зростання. Просторові ж теорії базуються на принципах теорії розміщення виробництва, просторової організації господарської діяльності, моделі " нової економічної географії " та концепції нових форм територіальної організації виробництва.

Елементи сучасної теорії регіонального розвитку, її основні концепції та положення, почали формуватися у другій половині XX ст. До цього часу в більшості країн переважав галузевий підхід, який і визначав напрями державної регіональної політики. В основі цих теорій лежать класичні, неокласичні та кейнсіанські підходи, що застосовували у світі для пошуку ефективних моделей регіонального розвитку, починаючи з 50-х рр.

Узагальнення наукових доробок та систематизація складових основних концепцій регіонального розвитку дозволила виокремити наступні теорії та течії (рис. 2.1).

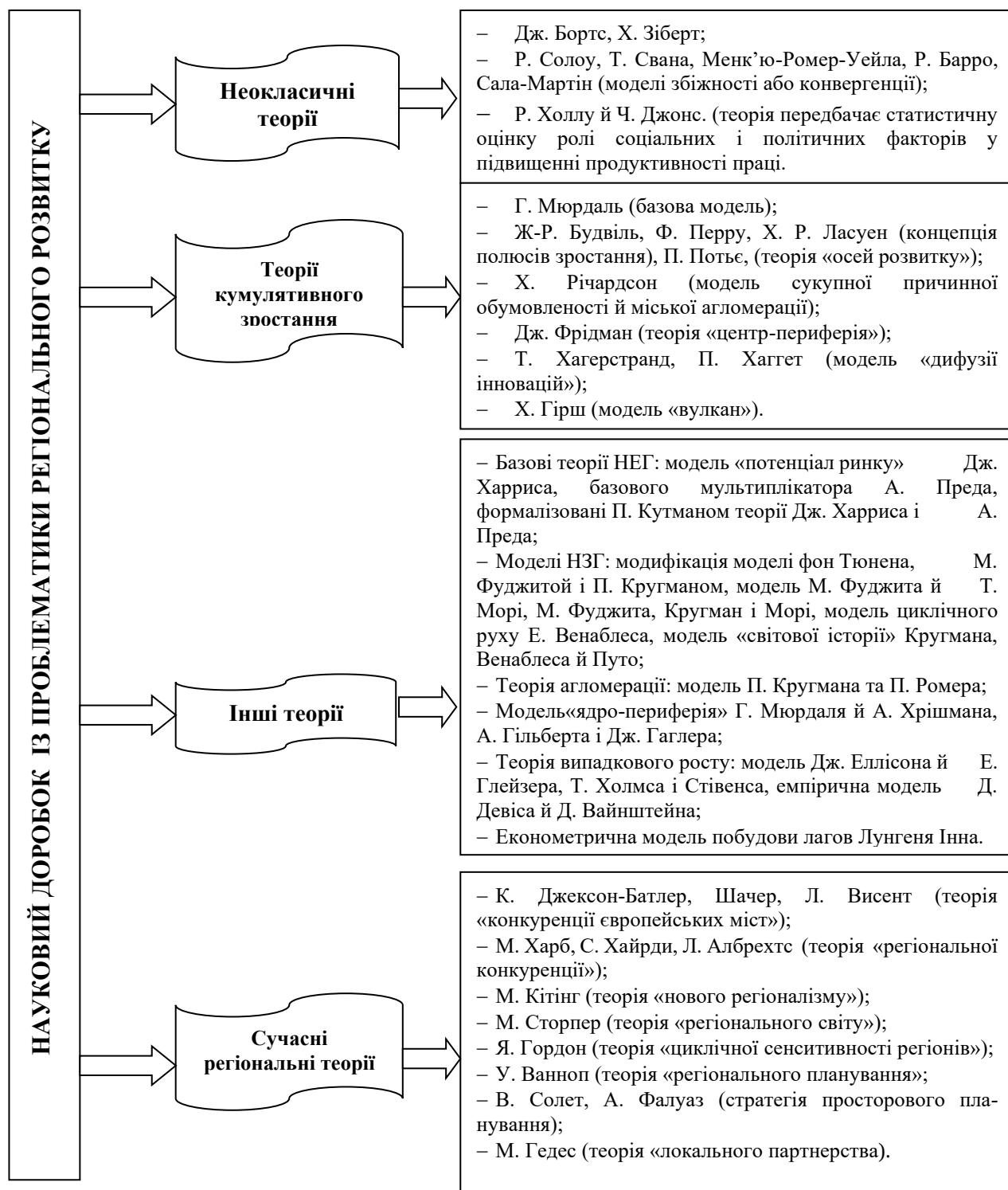

Рис. 2.1. Основні теорії регіонального розвитку

Джерело: (Пельтек, 2010, Ватченко, 2011, Возняк, 2015)

Узагальнюючи підходи визначеної групи напрямів теоретичного обґрунтування принципів регіональної економічної політики, можна зробити висновок, що більшість з них зорієнтовано на дослідження територіальної та

кількісної оцінки факторів виробництва, оптимізації їх розміщення та мінімізацію витрат від використання.

Іншим напрямом теоретичних досліджень є пошук шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності елементів промислового комплексу регіону. Якщо на початковому етапі більшість теоретичних доробок ґрунтувалася на дослідженні економічних чинників впливу на розвиток промислового комплексу, то на початку ХХІ ст. конкурентоспроможність розглядається в соціальному, екологічному та знанневому контексті.

Теоретично в межах зазначеного напрямку можна виділити такі основні концепції (Дегтярьова, 2010): концепція кластерного розвитку; концепція регіональних конкурентних переваг; концепція регіональних інноваційних мереж.

Концепція кластерного розвитку пов'язана з визначенням у якості основного чинника конкурентоспроможності мінімізації витрат та зростання продуктивності праці. За своїм економічним змістом елементи будь-якої форми економічної політики (у тому числі і промислової) спрямовані на порушення принципів добросовісної конкуренції та пов'язані зі створенням певних позитивних умов для окремих територій або груп підприємств.

Принципи теорії кластерів дозволяють сфокусувати увагу на усуненні обмежень щодо виробництва та зростання продуктивності. Однак, як зазначає О. Осадча, розглядаючи позитивний досвід застосування кластерного підходу, не можна забувати, що у світовій практиці існує багато кластерів, які не досягли успіху і не мають конкурентних переваг.

Концепція регіональних конкурентних переваг ґрунтується на оцінюванні рівня ефективності використання наявних економічних ресурсів на рівні окремого регіону, або окремого його сегменту (промислового комплексу). Сама наявність економічних ресурсів ще не може виступати чинником, який забезпечує зростання конкурентоспроможності системи. Важливою умовою

розвитку є забезпечення максимізації економічного або соціального ефекту від використання цих ресурсів.

Загалом, поняття конкурентоспроможності є доволі відносним: промисловий комплекс окремого регіону може бути визначений як конкурентоспроможний по відношенню до інших регіонів країни, проте не відповідати критерію конкурентоспроможності по відношенню до тенденцій та динаміки розвитку промислового комплексу регіону інших країн.

Формування конкурентної переваги можуть забезпечувати не тільки кількісні характеристики розвитку промислового комплексу регіону, а і його якісні складові, у тому числі і соціального спрямування.

З позицій регіональної промислової політики формування та підтримування чинників конкурентоспроможності промислового комплексу регіону є однією з основних цілей. Вагомим є лише обґрунтування застосування тих, або інших інструментів.

Концепція регіональних інноваційних мереж ґрунтується на тому, що інноваційний процес є територіально локалізованим, і, відповідно, може розглядатися як чинник розвитку окремого регіону або окремого елементу його економічної системи. В межах окремої території формується регіональний центр управління інноваційними процесами, створюється відповідна інноваційна інфраструктура, застосовується система інструментів державного регуляторного впливу спрямована на стимулювання інноваційної діяльності (державні інвестиції, система податкових пільг, особливі умови інвестиційної та інноваційної діяльності тощо). Саме у межах даної концепції роль економічної політики держави є надзвичайно вагомою, оскільки саме ця система не створюється сама, випадково, вона потребує постійної уваги з боку влади.

Протягом останніх десятиріч все більшого розвитку набувають концепції, пов'язані з обґрунтуванням ролі чинників соціального характеру, як об'єкту регіональної промислової політики. В умовах розвитку та покращення результатів фінансово-економічної діяльності підприємств промислового комплексу регіону, зростає роль соціальної відповідальності бізнесу. Розвиток

людського потенціалу, покращення параметрів розвитку людських ресурсів регіону на сьогоднішній день є важливим елементом регіонального розвитку.

Поняття конкурентоспроможності досить відносне. Промисловість певного регіону може вважатися конкурентоспроможною порівняно з іншими регіонами країни, але при цьому не відповідати міжнародним стандартам чи динаміці розвитку промислових комплексів інших країн. Важливо розуміти, що конкурентну перевагу формують не лише кількісні показники, а й якісні аспекти, включаючи соціальні чинники розвитку промислового комплексу регіону.

З точки зору регіональної промислової політики, однією з головних цілей є формування та підтримка факторів конкурентоспроможності промислового комплексу регіону. Ключовим завданням тут є обґрунтований вибір та застосування відповідних інструментів для досягнення цієї мети.

Концепція регіональних інноваційних мереж ґрунтується на ідеї, що інновації часто зосереджені в певних територіях і можуть бути рушієм розвитку як регіону в цілому, так і окремих його економічних складових. У межах таких територій формуються регіональні центри управління інноваціями, створюється відповідна інфраструктура, а держава застосовує різні інструменти для стимулювання інноваційної діяльності. Це включає державні інвестиції, податкові пільги, особливі умови для інвестиційної та інноваційної діяльності. Роль економічної політики держави в цьому процесі є надзвичайно важливою, оскільки інноваційні системи не виникають спонтанно, а потребують постійної уваги та підтримки з боку влади.

Останні десятиліття спостерігається посилений розвиток концепцій, що підкреслюють важливість соціальних факторів як об'єкта регіональної промислової політики. У міру покращення фінансово-економічних показників підприємств промислового комплексу регіону зростає роль соціальної відповідальності бізнесу. Розвиток людського потенціалу та покращення людських ресурсів регіону є ключовим елементом сучасного регіонального розвитку.

Застосування концепцій регіональної промислової політики, що базуються на конкурентоспроможності, інноваційних мережах та соціальній відповідальності, можуть застосовуватися на практиці в українських регіонах:

1. Підвищення конкурентоспроможності:

Діагностика сильних сторін: Кожен регіон України має свої унікальні переваги – чи то аграрний потенціал, машинобудування, ІТ-сектор чи туризм. Важливо провести глибокий аналіз, щоб ідентифікувати ключові галузі, які можуть стати "локомотивами" розвитку.

Стимулювання експорту та імпортозаміщення: Підтримка підприємств, які виробляють конкурентоспроможну продукцію для експорту або можуть замінити імпортні товари, є критично важливою для зміцнення регіональної економіки.

Розвиток інфраструктури: Інвестиції в якісну транспортну, енергетичну та логістичну інфраструктуру знижують витрати для бізнесу, підвищуючи його конкурентоспроможність.

2. Формування регіональних інноваційних мереж:

Створення "інноваційних хабів": Об'єднання зусиль університетів, наукових установ, бізнесу та місцевої влади для створення центрів інновацій. Наприклад, у Львові це може бути пов'язано з ІТ-сектором, у Харкові – з машинобудуванням та наукою, в Києві – з високими технологіями.

Державна підтримка стартапів та R&D: Запровадження програм грантів, податкових пільг та пільгових кредитів для молодих інноваційних компаній та науково-дослідних розробок.

Кластерний розвиток: Створення промислових кластерів, де підприємства однієї або суміжних галузей співпрацюють, обмінюються знаннями та ресурсами, підвищуючи спільну ефективність.

3. Врахування соціальних чинників та розвиток людського капіталу:

Інвестиції в освіту та кваліфікацію: Оновлення освітніх програм, створення центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації з урахуванням потреб регіонального ринку праці.

Підтримка соціальної відповідальності бізнесу: Заохочення підприємств до участі в соціальних проєктах, покращення умов праці, екологічних ініціатив. Це не тільки підвищує репутацію компаній, але й сприяє загальному розвитку регіону.

Покращення якості життя: Забезпечення доступу до якісних медичних послуг, культурного дозвілля, розвитку міського простору, що приваблює та утримує кваліфіковані кадри.

В Україні вже є певні приклади застосування цих підходів, хоча вони потребують системної та всебічної підтримки:

ІТ-кластери у Львові, Києві, Харкові, які об'єднують компанії, університети та владу для розвитку інновацій.

Ініціативи щодо розвитку індустріальних парків, метою яких є залучення інвестицій та створення сприятливих умов для промислового виробництва.

Окремі приклади соціально відповідального бізнесу, які інвестують у місцеві громади, екологічні проєкти та освітні програми.

В умовах повоєнного відновлення ці концепції набувають ще більшої актуальності, оскільки саме збалансований регіональний розвиток стане запорукою сильної та стійкої України.

Необхідність модернізації механізмів реалізації політики регіонального розвитку крізь призму сучасних викликів спонукають до проведення додаткових досліджень теоретико-методологічних основ регіонального розвитку.

Вибір підходів і методів для вивчення складних соціально-економічних об'єктів безпосередньо залежить від характеру та спрямованості методологічної парадигми. Ця парадигма формується під впливом значних якісних змін у економічному, політичному та соціальному житті суспільства на різних етапах його розвитку.

Термін "парадигма" (від грецького "paradeigma" – приклад, зразок) означає вихідну концептуальну схему або модель, яка визначає постановку проблем та

методи їх вирішення, що домінують у науковому середовищі протягом певного історичного періоду.

Як зазначає відомий вчений П. С. Лемещенко, потреба у формулюванні методологічної парадигми в економічних дослідженнях виникає з розвитком науки. Вона допомагає встановити певні "канони мислення", що забезпечують науковим результатам більшу строгість, достовірність та верифікованість. За словами Т. Куна, парадигма слугує "дисциплінарною матрицею", яка скеровує дослідника дотримання визнаних норм, правил та алгоритмів для глибокого розуміння сутності економічних явищ і процесів.

Зміна парадигми, тобто загальноприйнятих методів та правил дослідження, тісно пов'язана зі значними якісними змінами у:

- технологічному способі виробництва;
- системі економічних відносин;
- суспільних формах функціонування економічної та господарської системи.

Саме тому в науковій літературі зміну парадигми часто розглядають як наукову революцію.

Стосовно предмета означеного дослідження в наш час в регіоналістиці налічується чимала кількість наукових парадигм, у рамках яких інтерпретуються проблеми регіонального й територіального розвитку. Будь-яка наукова парадигма включає основоположні передумови, методи дослідження, а також способи вирішення виявлених проблем. За своєю суттю наукова парадигма означає «...науковий метод дослідження (в органічній єдності комплексу методологічних принципів, законів, засобів тощо) та отриману на їх основі цілісну теорію (тобто сукупність знань, поглядів, ідей тощо), яку дотримуються члени наукового співтовариства, з притаманними їм світоглядними цінностями, ідеалами і переконаннями упродовж певного часу» (Мочерний, 2001, с. 368). Тому наукова парадигма, в тому числі й економічна, сьогодні може бути представлена як цілісна система, теоретичним віддзеркаленням якої виступає сукупність економічних законів і категорій, отриманих на основі використання методів пізнання і, в першу чергу, діалектики.

Відносно сучасного регіонального розвитку в наш час склалася досить струнка система поглядів на його особливості. З одного боку, – це конфліктно-сітьова парадигма, що дозволяє системно підходити до осмислення суті власне регіону як суб'єкту стосунків, з іншого, – це парадигма стійкого розвитку, що розглядає регіон як цілісність економічних, соціальних та екологічних елементів, і з третього, – це парадигма ефективного соціально-економічного розвитку регіонів.

Для успішного формування та стимулювання розвитку регіональних господарських систем необхідно глибоко розуміти їхню комплексність та етапність. Адже саме оптимальне визначення пріоритетних напрямків регіонального розвитку забезпечує системний та збалансований розвиток усієї країни як єдиного народногосподарського комплексу.

Щоб правильно визначити ці напрямки, потрібно детально вивчити теоретико-методологічні основи регіонального розвитку. Це включає:

- Теорії та концепції: фундаментальні ідеї, що пояснюють сутність регіонального розвитку.
- Закони та принципи: основні правила, за якими функціонують регіональні системи.
- Методи: інструменти для аналізу та прогнозування розвитку регіонів.

Крім того, важливо враховувати практичні прояви цих основ, а саме: закономірності: стійкі зв'язки та повторювані явища; тенденції: напрямки змін у розвитку регіонів; чинники впливу: фактори, що формують регіональний розвиток (рис. 2.2).

Наукове обґрунтування ключових та новітніх закономірностей регіонального розвитку – тих, що сьогодні проявляються як тенденції соціально-економічного розвитку територій – а також дослідження принципів і чинників впливу, дозволяють уряду та місцевим органам виконавчої влади ефективно вирішувати прикладні завдання.

Вирішення проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення взаємин між центром і регіонами передусім залежить від створення відповідного інституційного та правового поля. Це поле необхідне для розробки та реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координації діяльності державних органів управління різних рівнів у сфері територіального розвитку.

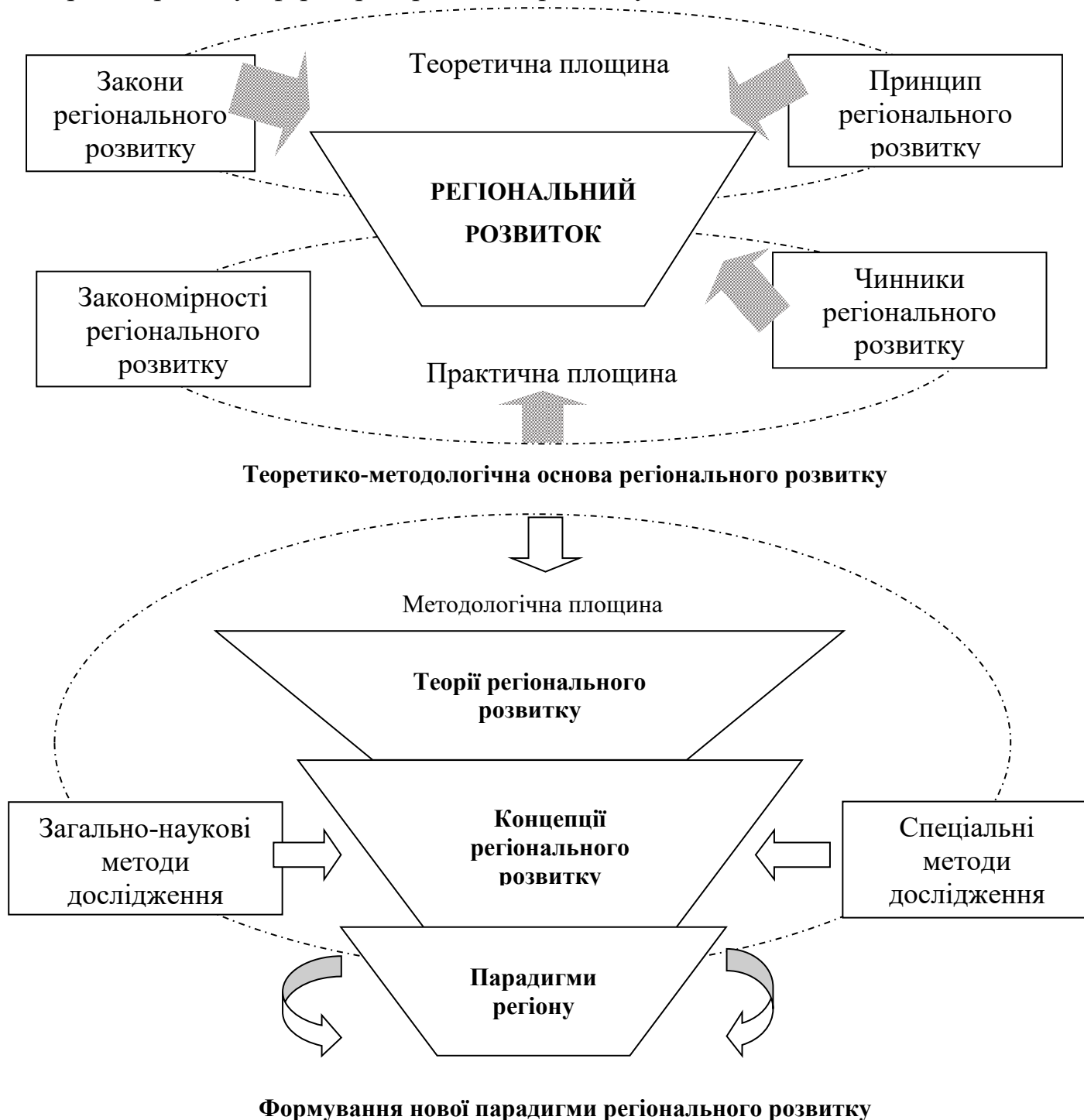

Рис. 2.2. Теоретико-методологічна основа регіонального розвитку

Наукове обґрунтування ключових та новітніх закономірностей регіонального розвитку – тих, що сьогодні проявляються як тенденції соціально-економічного розвитку територій – а також дослідження принципів і чинників впливу, дозволяють уряду та місцевим органам виконавчої влади ефективно вирішувати прикладні завдання.

Вирішення проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення взаємин між центром і регіонами передусім залежить від створення відповідного інституційного та правового поля. Це поле необхідне для розробки та реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координації діяльності державних органів управління різних рівнів у сфері територіального розвитку.

У сучасних умовах розвиток теорії та методології регіональних досліджень здійснюється за двома основними напрямками. Це, по-перше, розширення й поглиблення змісту досліджень (доповнення класичних теорій новими чинниками, вивчення та осмислення нових процесів і явищ). Другий напрям – це посилення «якості» методології досліджень (зокрема – застосування математичних методів та електронно-обчислювальних технологій обробки інформації).

Розробка наукових напрямків ґрунтується на детальному вивченні законів та системному дослідженні закономірностей. Закономірності, як правило, розглядаються як практичне втілення законів. Це означає, що до категорії "закономірності" відносять або специфічні закони, або ж усі закони, дія яких в умовах певного господарського середовища набуває більш конкретних проявів, наприклад, у взаємозв'язках між об'єктами регіональної системи.

Висновки. Отже, для досягнення стабільного регіонального розвитку регіону необхідно застосовувати сучасні інноваційні підходи. Доцільно запропонувати нову парадигму інноваційного регіонального розвитку, в основу якої закладені такі положення:

- інноваційна підтримка пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку регіонів;
- підвищення ролі наукового, технологічного і освітнього потенціалу у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України, анонсування новаторства у суспільстві;
- концентрація регіональної політики має на інноваційні можливості людей;
- основою успішного соціально-економічного розвитку є постійне інноваційне оновлення, а саме, інноваційна спрямованість в усіх сферах діяльності суб'єктів господарювання;
- альянс держав-приватного партнерства з метою використання досягнення науки у виробничому процесі.

Список використаних джерел

- Ватченко, О. Б. (2011). Теоретичне обґрунтування регіональної політики. Регіональна економіка, (3), 27–34.
- Возняк, Г. В. (2015). Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України. Глобальні та національні проблеми економіки, (5), 671–677.
- Дегтярьова, І. (б.д.). Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. Отримано з <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf>
- Мочерний, С. В. (2001). Методологія економічного дослідження. Світ.
- Пельтек, Л. В. (2010). Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми: монографія. Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>